

S. A. C. Dudok van Heel

Het 'gewoonlijk model' van de schilder Dirck Bleker

Over het algemeen zijn de vrouwen, die in de zeventiende eeuw onverhuld model hebben gestaan voor onze schilders, waar het hun identiteit betreft, in de nevelen der anonimiteit verborgen gebleven. Toch kennen wij er enkele van wie de levensgeschiedenis spaarzaam is te stofferen. Het model dat hier ter sprake wordt gebracht is dat van de schilder Dirck Bleker (Haarlem ca. 1620–na 1672), die met zijn zusters op 27 maart 1658 een verklaring over haar aflegde¹:

Dirck Bleecker out omtrent 36 jaren, Catharina Bleecker out 38 jaren of daer omtrent ende Maria Bleeckers out 31 jaren, broeder ende susters wonende op de Keijzersgraft bij de Lelygraft (leggen een verklaring af ten verzoeke van Bartholomeus Blijdenberch). Ende eerst de getuyge Dirck Bleecker dat omtrent negen à thien jaren geleden (Blijdenberch) hem getuyge versocht ende geordonneert heeft te schilderen een stuck van 'Devotie' representerende Maria Magdalena in penitentie, 't welck jegenwoordig berustende is ten huysse van Sr Jean Chart, coopman alhier, sonder dat (Blijdenberch) hem getuyge eenige de minste ordre gegeven heeft naer welcke persoon hij 't selve soude schilderen, doch heeft hij getuyge daer toe genomen sijn gewoonlijk model naer de persoon van eenen Maria la Mot, de welcke ordinaris int collegie van schilders opentlijck sat ende daer toe gebruyckt wiert.

De opdrachtgever van de *Maria Magdalena*, Bartholomeus Blijdenberch (1622-1663),

leefde sedert enige tijd in onmin met zijn vrouw Maria Hamel (1624-1701), met wie hij op 9 december 1646 te Sloterdijk was getrouwd. Zij hadden vijf kinderen, van wie de laatste in juli 1656 was geboren. Sedertdien leefden de echtelieden min of meer hun eigen leven en Maria Hamel had een echtscheiding aanhangig gemaakt, waartoe zij een aantal getuigenverklaringen tegen haar man had verzameld. Voor ons is die van 31 oktober 1657² van belang, waarin een gewezen dienstmaagd haar onthullingen deed. Zij had zes jaar geleden bij haar gediend op de Lindengracht, waar haar man regelmatig midden in de nacht *droncken en vol* thuis kwam. Op een nacht was Bartholomeus Blijdenberch met een vriend thuis gekomen *ende heeft de kaers genomen ende is met den (vriend) voor het bed gekomen. De gordijnen open schuyrende heeft* (hij tegen zijn vriend) *geseijt: daar leyt het varcken, ick sou wel seggen, soen se eens, maar de caronje is te lelijck. Heeft oock sijn getuyge op seker nacht de voors Blijdenberch – die nuchteren moets was – nagaende gesien dat hij mette (zijn vriend) in zeker infaem hoerhuys is gegaen, daer hospitaas van waaren Maria de la Motte ende Aarland³, gestaen aen de Prinsensluys in een gangh. Verklaert noch sijn getuyge dat de gemelte Blijdenberch op sekere tijd thuyss gebracht heeft een schilderij van Maria Magdalena 't welck hij seijde dat hij hat laten schilderen en contrefeyjten door Bleecker na de persoon van de voors Maria de la Motte. Heeft*

Afb. 1. Brief van Dirck Bleker aan Constantijn Huyghens,
d.d. 13 november 1649. Parijs, Fondation Custodia (coll.
F. Lugt).

63

Mijn gae.

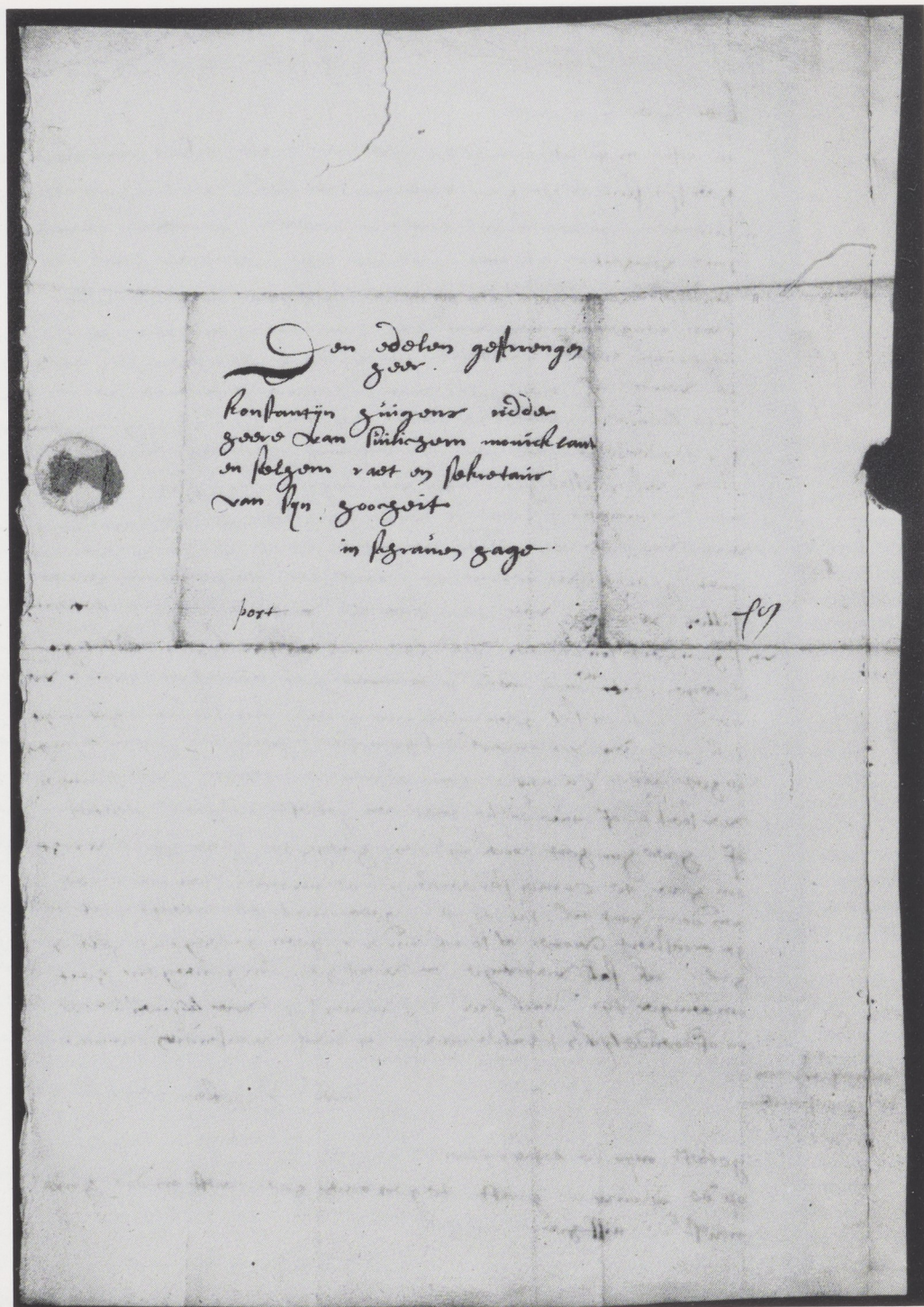
op gisteren ge ick de uer gezat van got de soek van myn
gaer sijn soen. Out gae verstaende als dat my mijn gaer dier
pactingom. al enre die werck goadivert de meeninge van
sijn goegheit. dat myn wang ende kent was. ick ging
datelijc verneemen van schippers en dienstholders. so dat ick
uwer aengemennig. van die 19 november. de 12 december
de comy gesche. inde den sijn overfaen. als dat sijn goegheit
de vrees ge comy gae. van de propencie van den dind
inde tonghe. gellie daer met. Mon. van Campen van gae
sijn begaer is dat men de boeckening sijn enre soende met de
alre vrees alledijer tegeer woerdig is. zij cunnt gae
over volmacht sijn. or moent ge datge. inre toent om dat gae
wat van ende vry gae sijn wort of om dat got in de boeckening
met gaege ut gevent is. daer als de boeckening gae is
sullen wy daer van de detsoren. wat dat het over boeking
van goegheit sijn dier. ick gae wang van sijn tegeer medel ge
creeger. dat myn meening ~~inre~~ dat got ender so goegheit
is. ick en heb geen meinte noch ceter out sijn om tegeer moge
sijn is van volmacht te goegheit daer die daer te diering
op got alre creeger ut te vree. Mon. van Campen
over soekt of uwer dier met van gellie te doen overte
of gae goegheit eck in den gaeg is. daer zij op waegt
om gae te comy sijn. de moente dien ick in. de.
van de. goep ick sal sij in. gae meentijke te soekt geit
ge oentert words al ick ander geen gaegeent geit
ge. ick sal overtege en overtege. om gaegeent geit
en omiger tijt daer daer te cunnt sijn. van sijn in. de.
en of doordelijc sijn de vree. en dier overtege die vree

in amsterdamm
den 13. december
1649

Dirck Bleker

gellie myn te soekt sijn
op de dier vree graff tegeer enre got west in die sijn
west de uistge

Afb. 2. Verso van afb. 1.

sij getuyge oock gesien onder de voors Blijdenberch een goude geëmalierde naalt die hij seijde dat de meergenoemde Maria de la Motte toebehoorde ende dat sij se beleent had; sijn oock des requirantes goude ringen ten tijde sij getuyge daer woonde uyte Lombaart gelost geworden, waer op de voors Blijdenberch hem beroemde tweehondert guldens gehaelt ende verdomineert te hebben etc. etc.

De Maria Magdalena zal dus omstreeks 1648/49 zijn geschilderd en trok zozeer de aandacht, dat de katholieke hoedenkramer Huybert Verdonck (Haarlem 1625–1659/73) er belangstelling voor had gekregen. Op 1 april 1650 zou Bartholomeus Blijdenberch met hem zijn overeengekomen om hem te leveren een *seecker stuck schilderije, afbeeldende Maria Magdalena van de jonge Bleeckert, daertegens (Verdonck) weder aan (Blijdenberch) soude leveren een stuck schilderije van Den Uyl* met f 175,- toe. Dirck Bleker was op verzoek van Blijdenberch het schilderij van Jan Jansz Uyl (1595–1639) bij Verdonck gaan bekijken. Bleker was niet overtuigd van de kwaliteit van het schilderij en zei tot de eigenaar: *Monsieur (Verdonck), eer wij van't accoord beginnen te spreeken, soo moest ghij mijn verseeckeren dat het stuck is een principael van Ouden oprechten Uyl, daerop (Verdonck) antwoorde: 'Indien 't soo niet en is, soo sul je het stuck voor niet hebben' waaerdoor d'requirant heeft beginnen van 't accoord te spreeken, seggende meer als thienmael: 'Monsieur (Verdonck), soo het soo niet en is, soo soude ick verre te cort comen, alsoo voor mijn stuck – sijnde een Maria Magdalena van deposant geschildert – mijn hondert pondt geboden is ende wil het niet minder als 1000:- guldens geven', daerop (Verdonck) antwoorde: 'Gij estimeert u stuck te hooch, u.e. moet considereren monsieur Bleecker noch in't leven is ende Den Uyl langh overleden is'⁴. De ruil schijnt niet te zijn doorgegaan.*

De identiteit van het model Maria la Motte leren wij uit twee arrestaties van haar kennen. Op 2 november 1652 was zij opgebracht en vinden wij het volgende in het confessieboek der schepenen: *Maria la Motte van Delft, oudt 21 iaeren, gevraecht (= ondervraagd) etc. Bekent van te voren over*

*hoerhuys gevangen te sijn geweest, daer wederom in een hoerhuys gevonden te sijn, waarop zij werd veroordeeld om niet meer in 't hoerhuys of oneerlijcke plaetsen te frequenteren op pene van 't Spinhuis⁵. Haar volgende arrestatie vond plaats ten tijde van de echtscheidingsprocedure tussen Bartholomeus Blijdenberch en Maria Hamel op 9 september 1659: Maria Jonas alias Maria la Motte, out 28 jaeren, kaerdmutsenmaeckster⁶, betekent voor 't huys van eenen Sanderus, waer meede sij voor deesen geboeleert⁷ heeft, groote pijpestelderij⁸ aengesteld te hebben en een mes getrocken⁸. Zij werd aan de justitie overgeleverd en dat is het laatste wat er van haar werd gevonden. Maria la Motte zal identiek zijn met de twintig-jarige Maria Jonas die op 24 september 1651 in de Kerk kerk was getrouwd met de hoedenmaker Robbert (Jorisz) Toonsz (Westervoort 1629–ca. 1652) en twee jaar later op 21 september 1653 in dezelfde kerk hertrouwde met een kuipergezel Meijndert Pietersz (geb. Jever 1627). Ten tijde van haar eerste huwelijk woonde zij aan de Anjeliërsgracht en later aan de Goudsbloemgracht, in een der armste buurten van de stad. Mogelijk is zij identiek met de Maria Jonas die op 7 oktober 1668 vanuit de Zalmkopersgang aan het Ouwe Fransenpad op het Karthuizerkerkhof werd begraven. Veel meer valt er niet van deze ongeletterde vrouw te vinden, of het zou een der modellen moeten zijn, over wie Dirck Bleker in de volgende brief aan Constantijn Huyghens schrijft n.a.v. een te maken schilderij voor stadhouder Willem II, voorstellende een *Venus*⁹:*

*Mijn heer,
Op gisteren heb ick de eer gehat van het besoeck van mijn heer sijn soon¹⁰ wt hem verstaende als dat mij mijn heer van Suilichem¹¹ al over drie weeken geadviseert had de meinige van sijne hoocheit¹², dat mijn noch onbekent was. Ick ghing datelijck verneemen aen schippers en briefbestelders, so dat ick uwen aengenaemmen van den 19 november den 12 d(e)sember becomen hebbe ende den sin verstaen als dat sijne hoocheit de venus gecoren hadden van de porporcie van den*

Afb. 3. Dirck Bleker, 1651. Maria Magdalena. Amsterdam, Rijksmuseum.

buick ende lengte. Hebbe daer met Mons' van Campen¹³ van gesproken. Sijn begeerte is dat men de teekening soude oversende met den alder eersten also hij hier tegenwoordich is. Hij ceurt haer voor volmaeckt schoon en meint dat hij so vertoont om dat het wat van anderen gesien wort of omdat het in de teekening niet genoch wtgeront is, doch als de teekening hier is sullen wij daer van dischereren wat dat tot verbetering van schoonheit sou dienen. Ick heb noch een seer schoon model gecreegen dat nae mijn meining het onderste schoonder is. Ick en sal geen moeite noch costen ontsien om so het mogelijk is een volmaecte schoonheit voor den dach te brengen ende op het alder curieyeuste wt te voeren. Mons' van Campen versoeckt of uwe edele meteen gelieft te doen

weeten of haere hoocheit¹⁴ oock in Den Haegh is, daer hij op wacht om haer te comen spreecken. De moeite dien ick ue. ed. aen doe hoop ick sal sij u.e. gewoonlijke beleeftheit geeccuseert wor(d)en also ick anders geen geleegentheit en heb. Ick sal verlange en wenschen om geleegentheit om eenige tijt danckbaer te cunnen sijn. Verblijvende ue eeren ofdoendelijcken schuldenaer en dienstwenscheden dienaer.

Dirck Bleker

Amsterdam den 13 desember 1649

Gelieft mijn te beschrijven op de Brouwersgracht tegenover het West-Indis huis naest de Visscher.

De Venus werd tot tevredenheid van Willem II en zijn echtgenote Maria Stuart voltooid en Vondel maakte er een lofdicht op¹⁵:

BLEKERS TRIOMFERENDE VENUS
Geschilderd voor zijn Hoogheid

Het beeld spreekt mevrouwe de koninklijke prinsesse aan:

Indien mijn naaktheid met haar levendige stralen
Zijn Hoogheids haart doorstraal', dat make uw hart geen pijn;
Want die geen vatten vindt aan verf en levens schijn,
Zal aangetergd van gloed, zijn wraak op u verhalen,
En zo u dat bekoomt, verdacht ons niet geheel,
Maar prijs veeleer de deugd en netheid van 't penseel.

Eén maand voor de dood van prins Willem II en de geboorte van de latere Willem III kreeg Dirck Bleker op 6 oktober 1650 f 1700,- uitbetaald¹⁶. Ook een Danaë van Bleker voor de baljuw van Kennemerland geschilderd is door Vondel bezongen¹⁷:

Dees naakte kan een God bekoren,
En 't godlijk goud haar hart en oog.
Hoe vlamt ze op 't goud, dat van omhoog
Door 't kopren dak van 's vaders toren
Gedropen komt in haren schoot!
Wat mogen toch de blinde mensen
Zo blind om schone kinders wenslen!
De schoonheit is in last en nood.

Wat sluit geen goude sleutel open!
De snoeplust vrees geen scherpe wacht,
Metale poort, noch diepe gracht.
Hij komt van boven in geslopen;
Maar vindt er niets dan verf en doek,
En zij een schijn van rode schijven:
Zo laat de Maagd den handel drijven:
Zo valt de kunst een God te kloek.

Maria la Motte zou voor deze *Danaë* model kunnen hebben gestaan, evenals voor 'een Juno van Bleeker f. 31:10:-', die in 1689 in het bezit van de schilder Cornelis Meebeecq Cruywagen was¹⁸, maar zeker weten wij dit niet. Geen van de genoemde schilderijen is bekend.

Zeer waarschijnlijk was Maria la Motte het model voor de *Maria Magdalena* uit 1651 in het Rijksmuseum te Amsterdam (afb. 3)¹⁹. Dit schilderij is in ieder geval niet identiek met het exemplaar van Bartholomeus Blijdenberch, dat omstreeks 1649 was geschilderd en waarover in 1650 met Verdonck werd onderhandeld.

Noten

Deze studie is geschreven ter nagedachtenis van prof. dr. J. G. van Gelder voor wie ik reeds materiaal over Maria la Motte had verzameld naar aanleiding van een in 1979 door de Fondation Custodia te Parijs aangekochte brief van Dirck Bleker aan Constantijn Huyghens.

De hieronder genoemde archiefstukken bevinden zich, tenzij anders vermeld, in de Gemeentelijke Archiefdienst te Amsterdam.

¹ Not. J. Q. Spithof, N.A.A. nr. 1759, fol. 77 d.d. 27.3.1658.

² Not. J. de Winter, N.A.A. nr. 2285IV, fol. 42-44, d.d. 31.10.1657.

³ Aarland lijkt mij identiek met Aarland Balochius (geb. 1628) die op 25 januari 1650 een kind in de Slijkstraat te vondeling had gelegd, van wie prins Radziwyl de vader zou zijn (zie: Recht. Arch. nr. 308, fol. 85, d.d. 26.1.1650).

⁴ Not. P. van Toll, N.A.A. 2420^b, fol. 46, d.d. 28.4.1650 (zie: *Oud-Holland* 5 (1887), blz. 230-231).

N.B. Het heeft er alle schijn van dat Bartholomeus Blijdenberch en Dirck Bleker samen in schilderijen, tekeningen en andere kunst hebben gehandeld, zoals uit een processtuk van Dirck

Bleker uit het jaar 1658 te Heemstede blijkt, waarbij de volgende rekening voorkomt:
Aen Bartolomeus Blijdenbergh
In handen gegeven den 25 April 1654: Een grote teeckeningh van Rafel Urbijn, representeerende een kindermoort van Herodus, van Abaram de Koogen konstverkoper tot Delft genegosieert voor de somme van driehondert Gulden segge
f.300:0:0

Noch een groot paneel van één stuck gekoft van Dirck van Kattenburgh, wynkoper tot Amsterdam, voor f.30:0:0

Noch een paneel van één stuck gekoft van Jan Heerson, paneelemaecker tot Amsterdam, voor tien gulden f.10:0:0

Noch twee gesneen lysten van Verhulst gesneen, voor ses en dartich gulden f.36:0:0

Noch twee kinderen van Franssiskus Scavooy, van den aepmaecker, gekoft voor 20 gulden (zie: A. Bredius, *Kunstler-Inventare VII*, Haag 1921, blz. 156).

Not. J. de Winter, N.A.A. nr. 2286^{II}, fol. 70/71, d.d. 13.5.1658. Verklaring dat Blijdenberch in de zomer van 1657 schilderijen uit zijn huis heeft laten weghalen *exemt sijn ende sijn soon Jacobs kontrefejtsels ende eenige schilderijen gekomen uyt het sterfhuys van (Maria Hamels) ouders, een groote opgerolde kaart, met twee teeckeningen op paneelen met krijt gedaan en deze in het Schilt van Vranckrijck heeft laten veilen door de afslager Haringh. Melchior Robijn kocht het ongemaakte Stadthuys en Cornelis Noorman onder anderen het stuckje mette vergulde gesneden lijst.*

Na de scheiding van Bartholomeus Blijdenbergh blijkt Maria Hamel noch aanspraak te hebben op een *Ecce Homo* door Titiaan, die via Dirck Bleker in handen van Cornelis van der Cruyssen was gekomen. Johannes Lingelbach had er in de zomer van 1661 f 1100,- voor geboden (zie: Not. J. de Winter, N.A.A. nr. 2290^{III}, fol. 7, d.d. 7.12.1662). Op 4 oktober 1662 zou het schilderij in het Herenlogement worden geveild, doch was door Van der Cruyssen teruggenomen, aangezien hij vreesde dat het te laag zou gaan. Hij wilde er f 1200,- voor hebben (zie: Not. J. de Winter, N.A.A. nr. 2290^{IV}, fol. 17, d.d. 1.2.1663). Bij de dood van Cornelis van der Cruyssen was het schilderij nog in zijn bezit (zie: S. A. C. Dudok van Heel, Een Rembrandt-aantekening aan brandschade ontsnapt, *Maandblad Amstelodamum* 57 (1970), blz. 35-37, blz. 36). Mevr. drs. Amy Golahny deelde mij mee (brief d.d. 13.9.1979) dat het schilderij verloren is gegaan; het is vermoedelijk slechts bekend door een tekening van A. van Dyck in diens Italiaanse

schetsboek (fol. 21v), dat thans in het British Museum is.

⁵ Rechterlijke Archieven, nr. 309, fol. 105v, d.d. 2.11.1652.

N.B. Tegelijk met Maria la Motte zat gevangen *Maria la Motte haer voor desen hebbende laten noemen Jannetje Rouw*. Deze was 38 jaar oud en lijkt mij niet voor het model van het schilderscollegie in aanmerking te komen (zie: Recht. Arch., nr. 309, fol. 108, d.d. 15.11.1652; fol. 108v, d.d. 26.11.1652; fol. 111v, d.d. 29.11.1652; fol. 115v, d.d. 5.12.1652. Zij wordt voor 4 jaar verbannen. Deze Maria la Motte lijkt mij identiek met Marie Rouw, die op 8 oktober 1622 ondertrouwde met de varensgezel Jan de la Motte. Zij gaf in 1622 op zesentwintig jaar oud te zijn en was op het moment van haar arrestatie in ieder geval boven de vijftig).

⁶ kaerdmutsenmaeckster: iemand, die wollen mutsen maakt.

⁷ boeleren: overspel plegen; pijpenstelderij: misbaar.

⁸ Recht. Arch., nr. 312, fol. 262v, d.d. 9.9.1659.

⁹ Fondation Custodia (Coll. F. Lugt), Institut Néerlandais, Parijs (1979 A 359).

¹⁰ Constantijn de jonge en Christiaan waren in december 1649 beiden op reis, de in de brief bedoelde zoon moet Lodewijk zijn.

¹¹ Constantijn Huyghens (1596–1687), diplomaat, dichter en secretaris van de stadhouders Frederik Hendrik, Willem II en Willem III.

¹² Prins Willem II (1626–1650), sinds 1647 stadhouder.

¹³ Jacob van Campen (1595–1657), architect en schilder.

¹⁴ Amalia van Solms (1602–1675), echtgenote van stadhouder Frederik Hendrik en moeder van prins Willem II.

¹⁵ A. Verwey, *Vondel. Volledige dichtwerken en oorspronkelijk proza*, Amsterdam 1937, blz. 945. In de boedel van Paulo van Uchelen kwam een 'Venus en Cupido van Bleeker f6:–' voor (zie: Not. H. de Wilde, N.A.A. nr. 6455, akte 170, fol. 1435, d.d. 15.8.1703).

¹⁶ U. Thieme und F. Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler IV*, Leipzig 1910, blz. 111.

¹⁷ Verwey, *op. cit.* (noot 8), blz. 942.

¹⁸ Bredius, *op. cit.* (noot 4), I, blz. 241.

¹⁹ P. J. J. van Thiel e.a., *All the paintings of the Rijksmuseum in Amsterdam*, Amsterdam/Maarsse 1976, blz. 119, nr. A. 782.

Keuze uit de aanwinsten van de afdeling Nederlandse Geschiedenis 1977-1980

Afb. 1. Beker van kristal met porseleinen geïncrusteerd portret van J. C. J. van Speijk (1802-1831). Opschrift: *Van Speijk*.

H. 9,5 cm, Diam. 8 cm.

FRANKRIJK of BELGIË, ná 1831.

Litt.: A. Westers, Six incusted glasses from a Dutch collection, in: *Annual Bulletin of the Paperweight collectors' Association*, 1976, blz. 39.

Herk.: A. Westers, Den Haag. Aankoop 1980 (inv. nr. NG 1980-15).

Afb. 2. Odeurflacon van kristal met porseleinen geïncrusteerd portret van J. C. J. van Speijk (1802-1831). Opschrift: *Van Speijk*.

H. 7,5 cm, Br. 5,5 cm.

FRANKRIJK of BELGIË, ná 1831.

Merk: MT (aan de achterzijde van het portret).

Litt.: A. Westers, Six incusted glasses from a Dutch collection, in: *Annual Bulletin of the Paperweight collectors' Association*, 1976, blz. 39.

Herk.: A. Westers, Den Haag. Aankoop 1980 (inv. nr. NG 1980-14).

Afb. 3. PIETER DE JOSSELIN DE JONG (St. Oedenrode 1861-1906 Amsterdam).

Groepen aan de rechterzijde der vergaderzaal van de Tweede Kamer.

Pen in zwart, 26 x 50 cm.

Gesigneerd.

Opn.: Voorgesteld zijn van links naar rechts de kamerleden Beelaerts van Blokland, Schaepman, Van der Schrieck, Keuchenius, De Savornin Lohman, Godin de Beaufort, Bahlmann, Mackay en Smeele. Behoort tot een serie van parlementaire portretten, die De Josselin de Jong maakte in opdracht van het weekblad *Eigen Haard* tijdens de debatten in de Tweede Kamer over de grondwetsherziening 17 februari-17 juni 1887.

Litt.: *Eigen Haard* 1887, blz. 331.

Herk.: Veiling De Zon, Amsterdam 13-6-1978, nr. 4765. Aankoop 1978 (inv. nr. NG 1978-79).

Afb. 4. Kan van bruin geglaazuurd aardewerk.

H. 25 cm.

Epe, C. J. LANOOPY (1881-1948), ca. 1936. Gemerkt: C. J. Lanoooy.

Opn.: Op 2 oktober 1935 viel Italië Ethiopië binnen. De kan is vervaardigd ter herdenking van de uitzending van een Nederlandse Rode Kruis ambulance naar Ethiopië op 3 december 1935; met de wapenschilden van Nederland en Ethiopië en de namen van de negen deelnemers. In een ovaal medaillon het opschrift: *Nederlandsche Roode Kruis Ambulance naar Ethiopië onder leiding van Dr. Ch. W. F. Winckel Arts, 3 December: 1935 van Rotterdam 23 December te Addis Abeba*. *Herk.*: J. M. Bos, Arnhem. Aankoop 1977 (inv. nr. NG 1977-2).

Afb. 5. Theepot van groen geglaazuurd porselein met reliëf-decor van de landkaarten van Nederland en Nederlands-Indië en opschrift *Je maintiendrai - Ik zal handhaven*; de dekselknop is in de vorm van een gehelmde soldatenkop. H. 13,5 cm.

MAASTRICHT, MOSA, ca. 1939. Gemerkt: Mosa.

Herk.: Veiling Sotheby Mak van Waay, Amsterdam 27-2-1979, nr. 1729. Aankoop 1979 (inv. nr. NG 1979-12).